

Hans Maier

Katoliku kirik

(loeng 20.10.04)

10. ptk: Üleilmseks kirikuks muutumas: 19. ja 20. sajand

Prantsuse revolutsiooniga variseb rahvuskirikute süsteem – mis oli tüüpiline just gallikaanlikule Prantsusmaale – lõplikult kokku. Katoliku kirik ei saa enam toetuda “väga kristlikele kuningatele” ja vürstidele. Sekulariseerunud riik ei paku enam rahvuskirikule mingit tuge. Nõnda laguneb 19. sajandil katoliku kiriku ja rahvusriigi senine sümbioos – see on reformatsiooni- ja vastureformatsiooni-aja tunnusmärk. Eraldiseisvad rahvuskirikud, mis on riigi ilmalikustumise tõttu kaotanud oma maised varad, satuvad taas Rooma universalismi mõjuvalda. Edasine areng kulgeb dialektiliselt: 1870. a lõpeb vana kirikuriigi tuhandeaastane ajalugu; paavst kaotab ilmaliku võimu; paavstid on nüüd “Vatikani vangid”. Ent samal ajal algab katoliku kirikus uus ajastu, religioosel alusel põhinev arenguprotsess: Euroopa-kesksest kirikust on katoliku kirik muutumas üleilmseks kirikuks, maailmakirikuks.

Muidugi pole kirik kunagi olnud eksklusiivselt euroopalik institutsioon ja organisatsioon. Selle misjon ulatus ikka-jälle ka väljaspoole kontinenti. Kuid uusajal jäi misjonitöö suuresti Euroopa kolonialismi varju. Seega oli see paavstide teene alates Leo XIII-ndast (1878-1903), et nad lahutasid kolonialismi ja misjoni ning ehtasid jõudsalt üles kohaliku kleruse ja hierarhia struktuuri, mis oli algusest peale seotud keskusega Roomas.

20. sajandi jooksul laienes kongregatsioonide töö, mis seni hõlmas Roomat, Itaaliat, Euroopat ladina kirikule kogu maailmas. Senine *Propaganda Fides* – mis tegutses valdavalt mittekatoliiklaste seas (näiteks USA-s) – muutus Maailma Rahvaste Evangeliseerimise Kongregatsiooniks. Muutus ka kardinalide kolleegiumi kossseis: kui kuni 1916. aastani kuulusid sellesse peamiselt eurooplased (lisaks mõned Põhja-Ameerikast ja Brasiiliast), siis pärast Esimest maailmasõda lisandusid kanadalased, argentiinlased, süürlased; pärast Teist maailmasõda tuli kardinale ka (Briti) Columbiast, Kuubast, Mehhikost ja teistest Ladina-Ameerika riikidest, Indiast, Hiinast, Jaapanist, Filipiinidelt, Austraaliast, Alžeerias, Ülem-Voltast (tänapäev Burkina Faso), Lõuna-Aafrikast, Tansaaniast, Tseilonilt (tänapäev Sri Lanka), Indoneesiast, Egiptusest – loend ei ole veel lõplik. Juba 1961. a kaotasid itaallased oma ülekaalu kardinalide kolleegiumis. Paavst Johannes XXIII ajal oli kardinale üle 70-ne. 1978 valiti üle mitme sajandi esimene mitteitaallane paavst: Karol Woityła Krakovist.

11. ptk: Esimene ja Teine Vatikani kirikukogu

Ei ole kombeks vaadelda Esimest ja Teist Vatikani kirikukogu paralleelselt. Enamik uurijaid leiab, et Teine *Vaticanum* korrigeeris Esimest, osalt isegi tühistas. Laiemas kirikuloolises perspektiivis mõlemad kontsiilid siiski toetavad ja täiendavad üksteist (mõlema süntees kiriku struktuuri ja valitsuse vallas seisab veel ees!).

1. Esimene Vatikani kirikukogu (1869/70) kogunes Roomas prantsuse vägede kaitse all. Kuid need kutsuti ähvardava Saksa-Prantsuse sõja tõttu tagasi. Seepärast jõuti mahukast dokumendist kiriku kohta (*De Ecclesia*) läbi arutada ainult peatükid primaadist ja ilmeksimatusest. Kontsiil otsustas, et paavstil on kõrgeim jurisdiktsioonivõim kogu kiriku üle, mitte ainult usu ja moraali küsimustes, vaid ka kiriku distsipliini küsimuses. Kui paavst räägib *ex cathedra*, kristlaste ülema õpetaja ja karjasena, siis on tal “temale püha Peetruse poolt töötatud jumaliku ligiolu tõttu see ilmeksimatus (*infallibilitas*), mida jumalik Lunastaja oma kirikule tahtis anda usu- ja moraaliõpetuse defineerimisel.”

2. Teine Vatikani kirikukogu (1962-65) ei tühistanud 1870. a otsust, kuid seadis selle laiemas raamistikku, millega välditi mõningat ühekülgsust ja ülerõhutamist. Teise *Vaticanum*'i püüdlused olid suunatud mitte ainult paavsti ja piiskoppide õigusliku positsiooni selgitamisele, vaid kogu kiriku kaasaegseks muutmisele (*Aggiornameto*). Kontsiil püüdis säilitada pastoraalset ja oikumeenilist joont (välditi õpetuslikke hukkamõiste). Vastukaaluks Esimese *Vaticanum*'i vertikaalsele perspektiivile (paavst – usklikud) rõhutas Teine Vatikani kirikukogu *communio* horisontaalset perspektiivi: piiskoppide kollegiaalsust, kõigi usklikute ühtsust (*Christifideles*).

Kontsiili rohketest otsustest olgu siin välja toodud neli:

Dekreedis oikumeenia üle (*Ut omnes unum sint*) ja otsuses mittekristlike konfessioonide kohta (*Nostra aetate*) väljendab katoliku kirik esmakordselt positiivset seisukohta teiste usukogukondade suhtes, viidates ühisjoontele ja erinevustele;

Otsuses usuvabaduse kohta (*Dignitatis humanae*) tunnistab kirik – esmakordselt – kõigi inimeste täielikku usuvabadust;

Pastoraalkonstitutsioonis kiriku kohta tänapäeva maailmas (*Gaudium et spes*) tunnistatakse inim- ja kodanikuõiguste, põhiseadusliku riigi ja tänapäeva demokraatia traditsioone.